

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. III. Legum neceßitas atque vtilitas.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

nisi sana interpretatione pietas Christiana non admittit. Naturalis est, quam ante definiuimus: Eadem ratione S. Thomas in æternam, naturalem, diuinam, & humanam partitur: alii legem seu ius diuidunt in naturale & positium. Iurisperiti naturalem, gentium, & ciuilem rationem legis considerant, Diuinam, & Canonicam Theologis permittunt. Ius seu legem ciuilem auctores diuidunt in sex partes. Est enim lex quod populus Romanus Senatorio magistratu interrogante constituebatur. Verum de solo Romano & stantis Reipublicæ iure agit. Nam hoc à Romulo statutum fuerat, ut nihil sacrosanctum esset, nisi quod plebs, populusve sanxisset. Quod enim curiis visum fuerat id ad senatum referebatur. Nam legum latio, magistratum creatio, belli arbitrium in populi erant potestate. Imo & grauioris multa irrogatio, à populo decernebatur, Tit. Liu. lib. 25.

Senatusconsultum quod senatus censuit, cui si quis tribunus intercederet, auctoritas tantum perscribebatur, & ad senatum populumque referebatur. Hoc tamen genus legis excludunt multi; nam Senatusconsulta, & decreta magistratum, non ea vi pollebant, qua iussa populi, in legem enim & magistratus, & plebs iurabat; Vera tamen lex dici potest; nam minor potestas aut obligatio, non facit ut lex esse definat, sed ut sit lex imbecillior, neque ad rationem legis pertinet, ut in illam à subditis iuretur. Senatus enim loco totius populi consulitur, ideoque rerum gerendarum, nisi quas populus exceperit, habet potestatem.

Plebiscita Festus definit, quæ plebs tributis comitiis, sine patribus, plebeio magistratu, hoc est, Tribuno plebis rogante accepit.

Edicta erant, quæ ceteri magistratus, ut consules, ædiles, tribuni, sed præcipue prætores initio magistratus promulgabant. Idcirco ius Prætorium vocabatur; quemadmodum & ius honorarium, quod ab eis, qui honores gerebant, esset edictum.

Edicebant initio Prætores quod de re quaque ius dicturi essent, ut se quisque præmuniret, lib. 2. §. 5. de ant. iure ciu. Rom. & lib. 3. capit. 5. Sigonius. Cicero lib. 1. act. 2. in Verrem, *annuam legem* appellat. Finem enim adferebant Calendæ Ian. & initium eisdem calendis nascebatur. atque hac lege ius dicebat Prætor urbanus, non suo arbitrio, sed secutus leges iam antelatas; nam leges duodecim tabularum adiuuabat, supplebat, interdum corrigebat. Itaque eius muneris erat, ad æquitatem & præsentis statum ciuitatis leges ponere: Moderata illa potestas erat, tum quia finis illius æquitas, tum vero quia annua, & si inique ius dixisset, non modo repulsa à consilatu certa erat, sed accusator quoque imminebat. Visum tamen est postea edicta prætorum facere perpetua, ut lege cornelia cautum est.

Placita principum sunt, cum imperator vel rescriptit, vel iudicauit, & edicto præcepit. Eapoteestas per legem Regiam Cæsari data est, ut tota ratio legum, quemadmodum ipsa Respublica ad vnum venerit.

Denique responsa prudentum sunt sententiæ iurisperitorum, qui olim cum auctoritate de iure respondebant. Ab eorum consensu iudici recedere non licuit. de illis ita inst. lib. 1. t. 2. §. 8. *Responsa prudentium sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permisum erat de iure respondere. nam antiquitus constitutum erat, ut essent, qui iura publice interpretarentur, quibus à Cæsare ius respondendi datum est, qui iurisconsulti appellabantur, quorum omnium sententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut iudici recedere à responsis eorum non liceret, ut est constitutum. Sine scripto ius venit, quod vsus approbauit:*

nam diuturni mores consensu vtentium comprobati, legem imitantur. Et non inieganter in duas species ius ciuile distributum esse videtur. nam origo eius ab institutis duarum ciuitatum, Athenarum scilicet, & Lacedæmoniorum fluxisse videtur. In his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, ut Lacedæmonij quidem magis ea, quæ pro legibus obseruabant, memoria mandarent: Athenienses vero ea, quæ in legibus scripta comprehendissent, custodirent. Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes peræque obseruantur diuina quadam prudentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent. ea vero quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit, sæpe mutari solent: Vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata. Omne autem ius quo vtimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones; & prius de personis videamus. nam parum est ius nosse, si persona quarum causa constitutum est, ignorentur.

Hoc ergo modo ius imperator ipse definit, diuidit, sed ius ut ait scriptum. Nam alio pertinent consuetudines de quibus dicam suo loco. Nam Carolus Sigonius lib. 1. cap. 5. de antiquo iure Romanorum, Bipertitum ius facit, nempe quorum alterum scripto, alterum consuetudine constabat. Et sane quorundam urbium leges scriptæ non fuerunt, ut Iustinianus testatur. Ius non scriptum in Rempublicam inuexit mos, & instituta maiorum, quorum æquitate sæpe iuris austeritas temperata est.

§. 7. Sane apud populum rudem initio lex nulla fuit, liber iuris Romani temporibus Tarquinij superbi confectus est, de quo Pomponius. Initio ciuitatis nostræ populus sine lege certa, sine iure certo primum agere instituit: omniaque manu à regibus gubernantur. Postea, aucta ad aliquem modum ciuitate, ipsum Romulum traditur populum in 30. partes diuississe, quas partes curias appellauit: propterea, quod tunc resp. curam per sententias partium earum expediebat. ut ita leges quasdam & ipse curias ad populum tulit, tulerunt & sequentes reges. quas omnes conscriptæ exstant in lib. Sexti Papirij, qui fuit illis temporibus, quib. Superbus Demarati Corinthij filius ex principalibus viris. Is liber, ut diximus, appellatur ius ciuile Papirianum, non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit: sed quod leges sine ordine latas in vnum composuit.

Sed magis regia voluntate, quam iure viuiebant, itaque pullis iam tyrannis, & afflicta per dominationem patriciorum libertate, de legibus est cogitatum, factæ inde duodecim tabulæ, quæ ius triplex, seu leges triplices continebant. Aufonius in Grapio numeri ternarii

Ius triplex, tabulæ, quod ter sancere quaternæ,

Sacrum, priuatum, & populi commune quod vsquam. Triplex ius duodecim tabularum. Legibus annexæ sunt actiones, processus, & formulæ, quæ initio quidem ad compendia litium adhibebantur, ne suo quisque arbitrio causas ageret; verum deinceps Cn. Flauius formulas euulgauit, unde ius Flauianum: Alias addidit Ælius actiones, quas rude vulgus ius Ælianum vocauit. Cum enim in foro contenditur, plus fere auctoritatis tabulæ, quam iurisperiti sortiuntur. Atque hæc de iuris, legumque descriptionibus, & diuisionibus, de quibus amplissima & politicæ philosophiæ tirones edoceri solent.

CAPVT III.

Legum necessitas, atque utilitas.

§. 1. **L**EXEM esse necessariam non eodem modo dicimus. Nam lex æterna in se spectata, hoc est obiectum iusti imperij, quo recta iubentur, & obedientiæ, qua suscipiuntur imperata, sempiternum est. Itaque necessarium est esse, ut repugnet non esse. Nam iniuriam non esse inferendam; Æquitatem esse colendam, sanctissima lex est. Et neces-

Lex æterna absolute est necessaria.

Lex æterna, naturalis, diuina, humana.

Leges Romana.

Annua lex prætorum.

Ius prætorium temporarium.

Formule vocatæ sunt ius.

Et necessaria quam nulla ratio obscurare, nulla vis potest infringere. Nulla enim potestate ne omnipotente quidem Dei fieri potest, ut iustum sit, facere iniuriam alteri.

Creatura
natura est
obedire
creatori.

§. 2. Lex aeterna, & naturalis necessaria est; si creaturae, rationis & intellectus participes existant. Nam animalia illa, seu spiritus, alta, & capace mente, liberaque voluntate praeclari, natura sua imperio maioris domini subiecti sunt, ab eius enim nutu providentiaque pendent, cuius potestate conditi sunt; itaque illorum natura est obedire. Egregie hoc explicuit Lactantius lib. 6. cap. 8. Est quidem vera lex recta ratio, natura congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium iubendo. Verando a fraude deterreat: quae tamen neque probos frustra iubet, aut vetat, nec improbos iubendo, aut verando mouet. Huic legi nec propagari fas est, neque derogari aliquid licet, nec tota abrogari potest, nec vero aut per Senatum, aut per populum solui hac lege possumus: nec est quaerendus explanator, aut interpret alius, nec erit alia lex Roma, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed & omnes gentes, & omni tempore una lex, & sempiterna, & immutabilis continebit, unusque erit communis quasi magister, & imperator omnium Deus, ille legis huius inuentor, disceptor, lator, cui qui non parebit ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernetur: hoc ipso luet maximas poenas, etiam si cetera supplicia, quae putantur, aufugerit.

Itaque in ipsa mente, adeoque natura iustitiae & sanctitatis est insita regula. Hinc recte dictum est: Deum ibi regnare ubi lex regnat.

Quid enim terrisque poloque

Parendi sine lege manet? Vice cuncta geruntur,
Alternisque premunt propriis sub legibus, omnia
Terra, premit felix regum diademata Roma.

Hanc ducibus frenare datum, mox crescit in illos
Imperium superis.

Vitia legum
Origines,
ut medicinae
morbis.

§. 3. Quaedam vrbium mox initio legibus fundatae sunt, quaedam vero sensum leges addidere ac mutauere. Et fere ex vitiis bonae leges ortae, quemadmodum medicinarum industria extorsit morborum vis ingruens, sic necessitate adducti homines in varias viuendi leges conuenerunt. Melior est tamen earum vrbium status, quae mox cum ipsis moribus leges condiderunt; cum enim sit in legibus salus ciuitatis, ut monet Aristoteles lib. 1. Rhet. c. 4. parum iuuant munimenta corporum, si animorum integritati parum est prospectum.

§. 4. De ciuilibus & canonicis posituius, quin etiam de posituius Dei quas vocant, praecipua difficultas est. Multi enim leges, legumque ordinem exosi, probant vitam exlegem, priscamque gentem, in qua lege non agebatur, admirantur; in qua simplex ratio, caritasque pro lege erat;

nec supplex turba timebat,

Iudicis ora sui, sed erant sine iudice tuti.

Leges posituae sunt
necessariae.

Verum illi ideas fabricantur, & ut poeta ait *desca-
rton*, & quaerunt Rempubicam, aut fingunt, qualem nulla aetas vidit, aut videbit. Nos scimus virginem terram sanguine fraterno maduisse, & totum mundum antediluvianum aquis abolutum, & tamen post tantum naufragium mox proteruum filium illulisse parenti, & dominandi cupidinem in campo Sennar exarsisse. Sicigitur censeo. Quemadmodum homines omnes, atque adeo omnis creatura natura sua est in vramque partem flexilis; nam hoc ipso, quod est ex nihilo, mutabilis est; In malum & bonum cerea; ideoque ut rectae normae conuenienter viuatur, a malo arceatur, virtuti insuecat, lege opus est; ita quoque cum videamus frequentissime a plurimis in Republica peccari, opus est lege non modo quae peccata vetet, sed etiam quae animas peccatorum amputet. Sed illas de absoluta po-

Ab initio
vicia, & le-
ges suere.

testate legum, & necessitate disputationes omit-
tam. De legibus politicis externis, quaeque proprie
ciuitates appellantur, constat, nullam absque illis posse
ciuitatem administrari, cum enim corrupta sit ho-
minis natura, & in malum prona ab adolescentia,
metu legum coercenda est. Sine legibus enim so-
cietas hominum latrocinium est, & iniuria; nullo
autem modo est res publica. Neque satis fuerit prin-
cipes, & magistratus esse; nam & illi crebro sunt è
multis, interdum etiam multitudine deteriores.
Certe non semper eodem affectu iudicant; nec satis
est bene esse institutos, imperia enim etiam bonos
demutant. Olim arbitria principum erant pro le-
gibus, sed fides spectata principio faciebat, ut leges
non desiderarentur. Augustinus lib. 4. de ciu. Dei, c. 6.
ex Trogo Pompeio. Principio rerum gentium nationumque
imperium penes reges erat, quos ad fastigium huius maiesta-
tis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos mode-
ratio prouehat. Populi nullis legibus tenebantur: arbitria
principum pro legibus erant: Fines imperij tueri magis quam
proferre mos erat. Intra suam cuique patriam regna finie-
bantur. Primus omnium Ninus rex Assyriorum veterem &
quasi autum gentibus morem noua imperij cupiditate mu-
tauit. Hic primus intulit bella finitimis & rudes adhuc ad
resistendum populo: ad terminos, usque Libya perdomuit.
Ita quoque in lib. 2. initio. de origine iuris, & leg.
de constit. §. Sed & quod principi placuit.

§. 5. Verum non tantum ob has causas necessa-
ria lex est, sed principatus etiam illi dandus est. Est Legidan-
enim lex omnium regina, ut monuit Pindarus: *ὁ δὲ πρῶτος
ἄρχων πάντων ἐστὶ βασιλεὺς, ὁ δὲ δεύτερος ἡγεμὼν*. Lex patris.

regina est omnium hominum, & Deorum. Habuerunt
& legem suam angeli, habent & priuatae domus. O-
ptime Martianus lib. 2. de legibus. *ὁ νόμος πάντων
ἐστὶ βασιλεὺς θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων περὶ γράμματος, δὲ
καὶ ἀντὶ τοῦ πρῶτος ἄρχων ἐστὶ τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀδίκων,
καὶ ἀρχὸν καὶ ἡγεμὼνα καὶ τὸ κατὰ νόμον τὸ εἶναι δι-
καίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῇ φύσει πολιτικῶν ζώων πορ-
τικὸν μὲν, ὡς ποιητὸν, διοικητικὸν δὲ ὡς ποιητὸν.*
i. Lex est omnium diuinarum & humanarum rerum regi-
na. oportet enim eam esse praesidem & bonis & malis & prin-
cipem & ducem: & secundum hoc regulam esse iustorum,
& iniustorum, & eorum animantium quae natura ciuilia
sunt, praecipitum quidem faciendorum, prohibitorium vero
non faciendorum.

Necessitas vero ordinis in omni republica, in ex-
ercitu, in iudiciis ita est euidens, ut sine illo nulla
communitas manere possit. Cum enim innumerae
res sint adiaphorae, quae diuerso modo recte fieri
possunt, nisi tamen ordo praescribatur, ut certo ali-
quo modo peragantur, omnino fieri sine difficul-
tate non possunt. Sine aliquo iure non modo nul-
la res publica, sed ne latronum quidem caetus age-
re possunt. Leges quasdam habent ipsae conspira-
tiones contra leges institutae, nec sine aliqua specie
iusti validae esse possunt. Neque enim leges dede-
cora prohibentes, imperantesque honesta, dunta-
taxat necessariae sunt; Sed etiam aliae leuioribus de
rebus, de iure terminorum, stillicidiorum, seruitu-
tum, viarum, luminis, suggrundiorum, sine quibus
ciuitas diu consistere non potest. Omnia enim in-
certa sunt, non possessiones modo, & aedificia, sed
vita ipsa. Non potest cuiquam constare, quid suum,
quid alienum sit in ea vrbe, ubi nulla lege acqui-
ritur quicquam, aut retinetur. Lactatio necesse est
sit omnium rerum. Quid heredibus relinquit, quid
benemeritis leget, nemo constituere potest. Opti-
me sane Demosthenes dixit; vitam mortalium vniuer-
sam legibus, & natura regi; non sufficit in Republi-
ca natura, etiam recta, bonique mores. Opus
est rerum omnium certam, quantum fieri potest,
habere

Ipsa iniu-
ria quanta
lege leges
impugnata.

habere normam, certos ordines, limites, agendique rationem. Lex est de præscriptionibus, dura illa, & nisi restitutio in integrum concedatur, interdum iniusta; & sine illa tamen non potest esse facta recta reipublicæ salus; quia diutissime dominia rerum essent incerta. Turbationes igitur tollit lex, pacem stabilis, & inter ciues caritatem. Litium multitudo non sequitur ex recta legum ordinatione; non enim legum multitudo moderata, & scientia, sed ignorantio litigiosa est, ut monuit optime Cicero lib. 1. de legibus.

Lex oculus est, & lux ciuitatis; ea sublata, tenebræ omnia possidebunt, & opera tenebrarum, hoc est, maleficia; quod si densis illis tenebris lux aliquando intermicet, videri tamen non poterit, si oculus perpetuo conculsus titubet.

Itaque de paruis quoque rebus leges non parua momenta habituras scribet legislator prudens: non modo ad parendi consuetudinem, amoremque inducendum, sed ad turbas vitandas. Ephorum leue, & ridiculum præceptum est multis visum: *ῥεῖσθαι τὸν μύσωνα*, Tondere barbam. Sed causa additur; *καὶ πρὸς τοῖς νόμοις*. & obtemperare legibus; magna enim debet esse veneratio legum etiam minimarum: Quam multas rerum minutarum leges immensa Dei maiestas Israelitis tulit? & obseruandæ tamen illæ fuerunt. Et rationem habent iustam. Quid lex illa Deut. 23. 15. *Habebis locum extra castra ad quem egrediaris ad requisita natura*, gerens paxillum in balteo. cumque sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies quo relictus es. Deus igitur de minimis, & fordidis etiam legem fert.

§. 6. Nemo igitur parui æstimer de rebus non magnis leges; sunt enim vel de rebus necessariis, vel vitilibus: Miratus sum Germaniæ principum non singulorum modo in suis territoriis, sed vniuersorum in publicis comitiis, curam, sollicitudinem, prudentiam, vigilantiam. Vide recessus imperii, inuenies, ut de grauissimis digna Germanica maiestate sanctiones; ita de minimis quoque prudentissimas leges. Augustæ anno 1530. anno 1551. 1559. 1566. Spiræ 1570. Francofurti 1577. Vide titulos, *von den Schalkenarren / Psefferen / Frommerten / Spielereuten / Landfähren / Sängern / vnd Meinsprechern*. De morionibus, tibicinibus, tubicinibus, quocunque organo ludentibus, vagabundis, cantoribus, rhythmodigraphis. Quia enim ad principum curam pertinet omnium salus, de omnibus etiam leges ferendæ fuerunt. Nec obstat libertati legum custodia, sed fons est libertatis; malitia est velle sibi permitti, quod leges vetant: Non modo in rebus, quas natura sanxit: sed etiam illis, in quibus, quod natura liberum reliquit, vnâ partem lex determinauit. Gladiorum gestationem Respublica inhibuit, contra naturam iam est cæteris parentibus te vnum contra efferri, gladioque cinctum incedere. Non obstat libertati, qui magno labore per aspera collium vias æquat ac sternit, atque omnes recto, ac tuto itinere capessere protectionem iubet; non est liberi hominis, sed infani per dumeta, & aspreta decurrere; alieno beneficio uti nolle. Optime itaque ab Heraclito dictum est, *magis pugnandum esse pro legibus, quam pro mœnibus*, nam sine mœnibus, non autem sine legibus esse potest ciuitas. Sparta diu mœnia contempsit, & tum felicior fuit. Sine cornibus taurus, sine vnguibus leo, sine dentium fulmine aper viuere potest, at sine anima non potest, at lex ciuitatis est anima, sine ea igitur esse non potest: cum nec locus, nec opum vlla vis sine legibus seruare imperium possint.

Salua igitur erit respublica, si omnes metuant legem, ut tyrannum, ut prudenter sensit Bias, si ma-

ximum imperium sit *ἡ πόλις ἑὸν*, ligni variegati, seu inscripti.

Quin hoc etiam notandum est, periculosissimam esse felicitatem ob eam duntaxat causam, quia qui nimium felix est, non facile legum patitur iugum, quemadmodum luxuriantes equi fessorem excutunt. Plato olim consultus de legibus florentissimæ, & opulentissimæ, & quod inde sequebatur, lasciuissimæ Reipublicæ scribendis; respondit; non esse facile tam felicibus Cyrenensibus leges scribere. Optime etiam Gregorius Tolosani in Syntagmate iuris l. 47. cap. 3. §. 2. Hic est inter legitimos actus, quia non potest dici iudicium, nisi secundum leges fiat. Et magistratus tunc recte administrant rempubl. si leges sequantur. Qui enim vult legem dominari, vult præesse Deum & leges: qui autem ex hominis arbitrio vult regi ciuitatem, fauissimam belluam addit, ut scribit Aristoteles. Quanquam sciam ab eo quasitum diligentissime; viliusque sit virum optimum, quam legem optimam imperare. Verius puto, leges potius optimis consultationibus stabilitas, sequendas. Ut inflexibiles, quam mutabiles hominum voluntates. Ut Plato quoque recte putat, interitum reipublicæ imminere, cum non leges magistratibus, sed magistratus legibus imperant.

§. 7. Leges vero Reipublicæ etiam Ecclesia probat, illique vitur; Vagienfis Episcopus auxilium à legibus petit; & eum non modo recte, sed etiam necessario hoc fecisse Augustinus iudicauit, cum Pauli exemplum secutus sit. Epist. 50. ad Bonifac. comitem. Auxilium ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tam sui vliscendi causa, quam tuenda Ecclesia sibi credita. Quod si prætermisisset, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim & Apostolus Paulus vita sua transitoria consulebat, sed Ecclesie Dei, quando contra illos, qui eum occidere conspiraauerant, consilium illorum tribuno ut proderetur, effecit. Vnde factum est ut eum ad locum quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias: Romanas etiam leges implorare minime dubitauit, ciuem Romanum se esse proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itemque ne Iudeis, eum interimere cupientibus, traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis, sed non Christiani. Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispensatores, quando imperatores Christianos periclitante Ecclesia reperirent.

Idem quoque Augustinus Epist. 48. ad Vincentium, probat impios legum ciuiliū vinculis tantum phreneticos alligandos: leges enim etiam cum molestæ sunt, salubriter corrigunt. Ita Ep. 50. Hoc enim contigit Donatistis, quod accusatoribus sancti Danielis. Sicut enim in illos leones, sic in istos conuersæ sunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, nisi quod propter misericordiam Christi magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur aduersa: quoniam multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur; & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant, diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas leges, quantum in insania detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, & in residuos cum quibus fuerant perituri, iam simili dilectione nobiscum, ut pariter instemus, ne illi pereant, excitantur. Molestus est enim & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cadendo, sed ambo diligendo. Si autem negligant & perire permittant, ista potius mansuetudo falsa, crudelis est.

CAPVT IV.

Materia legum varia est.

§. 1. **M**ATERIA legis duplex est; illa in qua lex Mens & volūntas est, quam subiectum legis scholæ appellant; & illa de qua lex est. Subiectum legis est intellectus, & voluntas. nam de lege peccati de qua gō.

Apostolus.

Felices non facile patrent legibus.

Ecclesia leges seculi implorat.

Leges salubriter corrigunt.